

Deportatie van broeders van de congregatie Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten.

Ad Deutekom

Tijdens de tweede wereldoorlog is de broedergemeenschap in Voorhout redelijk ongeschonden door die periode heen gekomen. Dat geldt niet voor de hele kloostergemeenschap, met name in hun huizen in Limburg hebben de Duitsers veel leed en vernieling veroorzaakt. In augustus 1942 wordt het internaat "De Heibloem" in Heythuisen door de Duitsers ontruimd en bezet¹. Voor de opvang van een aantal jongens wordt in Broekhuizen het huis "Maris Stella" gehuurd. Het is in "Maris Stella" dat in oktober 1944 acht broeders en twee juvenisten door de Grüne Polizei worden opgepakt en op transport worden gesteld naar werkkampen in Duitsland. Uit het archief van de B.N.S.² heb ik de door br. Lebuïnus Brand³ in dertien schoolschriften beschreven belevingen van hun veertien dagen durende tocht gedigitaliseerd. Hier volgt een bewerkte samenvatting daarvan.

Juvenaat St. Joseph in Wellerlooi

Het juvenaat St. Joseph ligt in Wellerlooi aan de oostkant van de Maas, aan de rijksweg Nijmegen-Venlo. In 1942 is tijdens geallieerden luchtaanvallen schade toegebracht aan het juvenaat. In september 1944 trekken de geallieerden ons land binnen en gaan via Eindhoven richting Nijmegen. Op 2 september komen de Duitsers enige gebouwen van het juvenaat vorderen. Enkele dagen later moeten ook het voorhuis de U.L.O. en de vakschool worden afgestaan. Op 16 september worden alle gebouwen gevorderd voor de technische dienst van hun leger. Er rijden geen treinen meer en de juvenisten zijn genoodzaakt te blijven en alle oorlogsellende daar te doorstaan. Op 18 september wordt de evacuatie een feit en juvenisten die niet naar huis kunnen worden gehuisvest in "Maris Stella"⁴, een eerder gehuurd huis aan de overkant van de Maas, voor de opvang van jongens uit het internaat de "Heibloem".

Broekhuizen

Br. Gregorius

Na de ontruiming van het juvenaat nemen broeders en juvenisten hun intrek in "Maris Stella" waar direct blijkt dat de keuken niet is ingericht voor het bereiden van grote maaltijden. De eerste week na de bezetting krijgen ze toestemming met de onder militaire bewaking staande veerpont de Maas over te steken. In grote ketels wordt het eten uit de keuken van het juvenaat in Wellerlooi overgevoerd. Als na enige dagen verboden wordt de veerpont te gebruiken is de enige mogelijkheid de inwoners van Broekhuizen te vragen meerdere jongens te eten te geven. Zo gaan jongens daar geregeld eten en blijven overdag helpen met werkzaamheden in huis of op het land. 's-Avonds keren ze terug naar Maris Stella om daar te slapen.

Maandag 16 oktober 1944. Na de meditatie begeven broeders en jongens zich naar de dorpskerk. Na de H. Mis begeven de juvenisten zich naar hun kosthuizen waar zij de rest van de dag zullen doorbrengen. Enkeligen gaan nog even naar Maris Stella om het een en ander op te halen. Op één na zijn alle broeders al thuis, als de laatste vlak bij het huis is stormen hem een tiental juvenisten voorbij. Rondkijkend ziet hij soldaten naderen, het zijn drie mannen van de "Grüne Polizei", gewapend met geweren. De jongens hebben het dreigend gevaar ingeschat en gaan op de vlucht. Duiken onder bij de bevolking in het dorp of vluchten de bossen in.

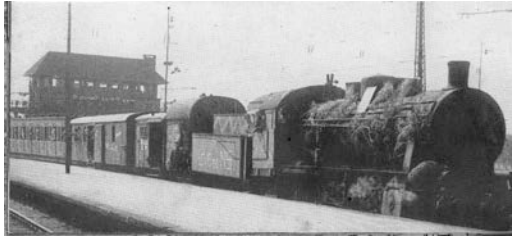
De Grüne Polizei. Onder leiding van SS Hauptsturmführer Strobels (vierde van links) en zijn rechterhand Kriminal Oberassistent Richard Nisch (links) terroriseerde de SD vanuit Maastricht en later vanuit Venlo heel Limburg.

Enkele jonge jongens van de Heibloem en enige broeders staan bij de voordeur verzameld. De soldaten vragen hun persoonsbewijzen en bevelen: "Daar gaan staan". Zij die hun persoonsbewijs hebben afgegeven worden apart gezet. De jonge jongens ontvangen hun persoonsbewijs terug en kunnen gaan. Degene die blijven staan zijn acht broeders t.w.: de overste br. Gregorius van Buuren (32 jr.), Br. Wenceslaus Adegeest (55 jr.), de directeur van het Juvenaat br. Theodosius Böcker (52 jr.), br. Alexius Ensink (64 jr.), Br. Lodewijk Beijl (27 jr.), br. Lebuïnus Brand (24 jr.), br. Bertholdus Zwinkels (28 jr.) en br. Marius Brom (27 jr.). Ook twee oudere juvenisten worden gearresteerd. "Zijn dit alle mannen?" wordt er in het Duits gevraagd. Op

het bevestigend antwoord wordt hen in dezelfde taal meegedeeld dat zij voor drie dagen "Schansarbeit" zullen moeten verrichten, d.w.z. verdedigingswerken aanleggen, loopgraven maken, enz.. Iedereen moet één deken en eten voor één dag meenemen. Daarna op de driesprong verzamelen. Tot ieders verbazing sluit de pastoor van de parochie zich daar ook aan. De polizei heeft als schamele vangst, acht broeders, een pastoor en twee juvenisten. De rest van de mannelijke bevolking van Broekhuizen zit in de bossen of goed verborgen thuis. Na enige tijd, wordt het sein tot vertrek gegeven. De kleine stoet zet zich in beweging, op weg naar het op een half uur lopen verder gelegen dorp Lottum.

Op transport

In Lottum is het kerkplein, door de polizei afgezet, er staan meerdere groepen mannen waaronder ook de kapelaan van het dorp. De zwijgende stoet van ± 68 personen gaat op weg naar Grubbenvorst. Om te beletten dat ze worden gescheiden blijven broeders en priesters bij elkaar. Vanuit Grubbenvorst gaat de stoet naar Venlo waar we op de speelplaats van een school enige tijd moeten wachten. Een pater en twee

priesterstudenten worden aan onze groep toegevoegd. Leden van de Grüne Polizei lopen heen en weer, we krijgen de indruk in een commandopost te zijn. Onze namen worden afgeroepen en ieder ontvangt zijn persoonsbewijs terug. Na enkele uren wordt eindelijk het sein voor vertrek gegeven, met de opdracht in ganzenmars⁵ te lopen. De bewaking is scherp, telkens wanneer een van de mannen de bosjes induikt om zijn behoefte te doen blijft één van de soldaten daarbij wachten. Als we bij het station in Venlo aankomen

worden we met 25 á 30 man in een goederenwagon gestopt. Wij broeders, blijven met de andere geestelijken bij elkaar. Er komen Rodekruishelpsters. Ze delen pakjes brood, stukken zeep en wat shag uit en vragen adressen op te geven, zodat bericht kan worden gezonden aan het thuisfront. Wij noemen de B.N.S., ons Moederhuis in Voorhout. Twee soldaten nemen in de wagon ook plaats en rond zeven uur in de avond zet de trein zich in beweging. Onderweg wordt er geruime tijd stilgestaan en gerangeerd.

Dinsdag 17 oktober 1944. De andere ochtend rond acht uur komen we aan in Friederichsfeld⁶. Het eindpunt van de reis die ongeveer dertien uur heeft geduurd. We krijgen bevel ons op te stellen in rijen van vijf. Als ieder op zijn plaats is en de mannen opnieuw zijn geteld zet de stoet zich in beweging. Na enige tijd naderen we een

Br. Theodosius.

kamp. Op een groot bord staat te lezen: "Durchgängslager für ausländische Arbeitskräften". In het kamp liggen aan weerskanten stenen barakken. Boven een ervan staat: "Verwaltung", daar woont de kampbaas. Na aankomst volgen we een verpleegster, die ons als onderkomen een lege barak aanwijst. Al gauw hebben we in de ongezellige ruimte een plaatsje veroverd. Het Limburgse brood, de boter, worst en "schink" komen voor de dag en met behulp van zakmessen maakt ieder van ons z'n boterham klaar. Verschillende kampbewoners zijn hier al vier jaar. Ze hebben hier niet de minste afleiding en ontspanning. Werken hoeven ze haast niet. De broeders hopen maar. dat ze hier niet lang zullen moeten blijven, want onder deze omstandigheden doet mensen schrikbarend snel hun beschaving verliezen. Rond twaalf uur wordt via

luidsprekers omgeroepen dat de Hollanders hun eetgerei kunnen ophalen. Ze moeten in de rij gaan staan. Een paar broeders helpen mee met het uitdelen. Ieder ontvangt een grote kom en een lepel. Na daarna een uur lang in de modder te draaien komt er eindelijk beweging in de rij. Achter loketten in de keuken staan Russische meiden klaar met grote pollepels en een ketel met soep. Met een bedenkelijk gezicht ontvangen de meesten hun portie soep, de onaangename lucht die het verspreidt wekt niet direct de eetlust op. De honger overwint,

Br. Wenceslaus

we moeten er doorheen, er zit niets anders op. Verschillenden zien kans de soep naar binnen te werken, anderen gooien het weg. Waar zullen we vannacht moeten slapen, in de barak staan geen bedden. Hooi of stro is hier in de buurt niet te verkrijgen zodat er niets anders op zal zitten dan op de ruwe betonnen vloer vol kiezel de nacht door te brengen. Iedereen heeft er twee dekens bijgekregen, zodat we nu over drie dekens beschikken. Als matras wordt één deken gebruikt. Heel erg rustig is de eerste nacht in Friederichsfeld niet en wanneer het tegen vier uur loopt ligt zeker de helft van de gevangenen nog wakker. De uren van de nacht schuiven voorbij.

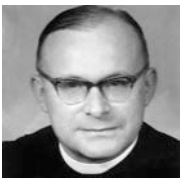
Woensdag 18 oktober 1944. Het is zes uur als de luiken worden opengegooid. De een na de ander komt uit "bed" en tracht weer wat beweging in zijn stijve botten te krijgen. Ze gaan zich wassen bij de enige waterkraan in het kamp. Het is daar een drukte van jewelste, talen van Russen, Polen, Italianen, Duitsers en Hollanders klinken door elkaar. De meesten nemen water in hun etenskom en wassen zich elders. Op een fluitsignaal komen de bewakers in actie, Schreeuwend lopen ze langs de barakken: "Aufsthenen! Los! Raus! enz.. In de rij

voor voedsel, waar per vijf man een stuk kuchen en worst wordt uitgedeeld, samen delen. Langzamerhand wordt het ons duidelijk, dat de kampeiding zelf nog niet weet wat er met hun logés zal gebeuren. Tegen de avond wordt weer een nieuw transport Hollanders binnengebracht, bestaande uit achtentachtig Limburgers, afkomstig uit dezelfde streek als de eerste groep. De woensdag gaat vrij rustig voorbij.

Donderdag 19 okt. 1944. Hoelang zullen we in dit doorgangskamp als tijdelijke verblijfplaats blijven? De geestelijken krijgen verlof om buiten het kamp te gaan. Ze kunnen zich vrij buiten het kamp bewegen en een kijkje gaan nemen in Friederichsfeld. De priesters gaan kennismaken met de pastoor van het plaatsje en informeren naar de tijden waarop eucharistievieringen worden gehouden. Ze worden van het bezoek aan de pastoor niet veel wijzer. De man is hoewel goed en vriendelijk, te bang om te helpen. Ze willen namelijk trachten de volgende dag een eucharistieviering te organiseren in de barak van de Hollanders, waarvoor de medewerking van de dorpspastoor vereist is. Maar de vrees voor de geheime staatspolitie zit er zo diep in, dat ze slechts met grote moeite gedaan kunnen krijgen, dat de pastoor van Broekhuizen en pater Nelissen de volgende dag, H.H. Hosties kunnen halen, zodat alle mannen te communie kunnen gaan. De pastoor en de pater hebben van de gelegenheid gebruik gemaakt om in het dorp een slaapgelegenheid te vinden. Ze hebben hiervoor toestemming gekregen en gaan in het vervolg in het dorp slapen. De priesters, die zo'n beetje als leiders en woordvoerders fungeren, hebben opdracht gekregen, op te nemen hoeveel landbouwers zich bij het transport bevinden, maar ook hoeveel mensen met andere beroepen. De jonge broeders worden opgegeven als priesterstudent, de ouderen als pastoor of kapelaan, natuurlijk in de hoop, hier of daar in een pastorie of klooster te worden ondergebracht. Maar ze krijgen hieromtrent niet de minste zekerheid en ook de volgende dagen brengt geen klaarheid.

Zondag 22 oktober 1944, we staan om ongeveer half zeven op. In een leegstaande barak is een wasgelegenheid klaargemaakt, twee lange zinken bakken waar boven een pijp met gaatjes waar het water uitstroomt. We hebben nu de gelegenheid ons op een behoorlijke wijze te kunnen wassen. De broeders krijgen nu ook verlof om buiten het kamp te gaan. Ze kunnen zich vrij buiten het lager bewegen en een kijkje gaan nemen in Friederichsfeld. Maar er is daar niet veel te zien en we keren naar onze "Heimat" terug. Pater Nelissen en de pastoor zijn intussen ook gearriveerd. Ze hebben geconserveerde hosties meegebracht in een gewoon klein kartonnen doosje. Omdat het vlak voor etenstijd is, wordt het uitreiken van de H. Communie uitgesteld tot na het middagmaal.

Maandag 23 oktober. Eén van de mannen heeft een Duitse krant weten te bemachtigen, waarvan het oorlogsnieuws, vooral van het Westelijk front verslonden wordt. Vermeld staat dat de Engelse troepen vóór de Venlose brug zijn genaderd. In de namiddag komt plotseling het bevel: "Alle Hollanders klaarmaken voor vertrek, alleen de geestelijken blijven hier!". Waar zullen ze naar toe gaan? Het Limburgse gezelschap staat langer dan een uur te wachten en het sein tot vertrek wordt niet gegeven. Eindelijk krijgen de mannen verlof om weer naar de barak te gaan maar ze moeten zich gereedhouden voor vertrek. Als het zo goed als donker is vliegen bommenwerpers recht boven ons. Het is stil geworden in de barak. In angstige spanning luistert iedereen naar het dreunende gegrom van overtrekkende vliegtuigen. Plotseling: "Boem! Boem! Boem!". De luiken van de barak klappen van het geweld heen en weer, glas rinkelt, mannen beginnen te praten en staan op. Ineens weer dreunende slagen van exploderende bommen, nog erger dan de eerste keer. Dat was niet ver weg!

Br. Alexius

Dinsdag 24 oktober. De broeders gaan om half negen naar de H. Mis in het dorp. Na terugkomst wachten we af, wanneer we zullen vertrekken. Rond vijf uur zet de stoet zich in beweging. Te voet gaat het over

landweggetjes naar het station van Spellen, waar de stoet na een goed half uur aankomt. Het duurt ruim een uur voor het sein wordt gegeven om in een gearriveerde personentrein te stappen, die zit voor een groot gedeelte vol met Poolse mannen en vrouwen. Wij broeders kruipen zoveel mogelijk bij elkaar, maar zien geen kans allemaal in dezelfde coupé te komen. Op een groot station in Essen zien we vanuit de trein de brandende stad. Na uren en uren gereden te hebben komen we eindelijk aan de Rijn. Met een behoorlijke vaart dendert de trein over de lange brug. Het Roergebied ligt achter ons en we zijn weer aan de Hollandse kant van de Rijn. We gaan dus niet dieper Duitsland in. Uiteindelijk komen we aan in Mörs, het einddoel van de reis. Als een zwerm bijen gaan de mannen door duistere tunnels onder het station door.

Daar buiten worden van verschillende kanten bevelen gegeven om op te stellen in rijen van vijf. Duitsers in burger beginnen bepaalde aantallen af te tellen wat nogal nauwkeurig gebeurt waarna elke groep met een begeleider naar buiten gaat. Voor het station staan vrachtauto's met aanhangers, die de groepen in verschillende richtingen wegvoeren. Bij het groeperen belanden broeder overste, br. Lodewijk en br. Marius in een andere groep. Onze groep telt negentien mannen, vijf broeders en frater Wijs, afkomstig uit Broekhuizenvorst. Door de stille, en donkere straten verlaten we Mörs. Onderweg informeert de boer, die onze groep wegbrengt in vrij goed Nederlands, naar ieders bekwaamheden. Hij moet iemand hebben, die goed met paarden kan omgaan het is voor hem een tegenvaller dat zo iemand hier niet bij is. Hij heeft de strop, dat hij maar vijftientig man bij zich heeft, terwijl hij er oorspronkelijk dertig dacht te hebben. Daar zijn maar liefst nog zes geestelijken ook bij die niet te werk mogen worden gesteld. Na ongeveer een half uur lopen wordt er halt gehouden bij een grote boerderij. De boer komt naar buiten en brengt ons naar een grote schuur. Beneden in het hooi blijven een man of vijftien achter. De rest, waaronder ook de broeders, gaan via een ladder naar een vlondertje met opgetast hooi hoog in de schuur. Al snel hebben we allemaal een plaatsje gevonden en vleien ons neer in het geurige hooi. Na een week op planken te hebben geslapen had het op een veren matras niet beter gelegen.

Woensdag 25 oktober 1944. Om zeven uur 's morgens zijn we weer wakker. Het is nog behoorlijk fris als we op de binnenplaats van de boerderij komen. Na een tijdje heen en weer geijsbeerd te hebben, komen er successievelijk verschillende boeren uit de omtrek om werkkrachten uit te zoeken en mee te nemen. Stuk voor stuk worden de mannen gemonsterd en telkens vertrekt er een groepje met hun nieuwe werkgever. Het Hollandse gezelschap wordt steeds kleiner en meer en meer wordt het duidelijk, dat men niet veel zin heeft in de geestelijken, die tenslotte alleen achterblijven. De twee juvenisten, worden wel door een boer meegenomen. De broeders vragen zich met zorg af wat er met hen zal gebeuren. Onze begeleider vertelt ons dat de Ortsbauführer niet weet wat hij met ons aan moet. Hij verwijst ons naar het arbeidsamt in Mörs waar we aan een bescheinigung kunnen komen om naar Nederland terug te keren. Zo trekken er zes zwartrokken door de stad met een opgerolde deken aan een touwtje op de rug. Als we bij het arbeidsamt aankomen worden we na enige tijd binnengeropen. We moeten ons relaas vertellen, maar krijgen niet onmiddellijk een beslissing te horen. Uur na uur verstrijkt en br. Bertholdus besluit de stad in te gaan om te zien of hij iets eetbaars op de kop kan tikken. Tegen de middag komt hij terug met het bericht, dat we in een pastorie kunnen komen eten. Direct gaan we op stap. In de pastorie worden we ontvangen door een pastoorsmeid, die vrij goed Nederlands spreekt. We krijgen een driegang menu. Dat smaakt, na een week van watersoep en zure Duitse kuch. Na het diner komt de pastoor nog even kennismaken en presenteert ons een fijne, vooroorlogse sigaar. Daarna is het tijd om naar het Arbeitsamt terug te gaan. We zijn nog niet de straat uit als er acuut alarm wordt geblazen, "acuut" is een waarschuwing voor dringend gevaar. Het luchtafweergeschut komt in werking en blaft aan een stuk door. Mannen, vrouwen en kinderen zetten het op een lopen en trachten een veilige schuilplaats te bereiken. Ons wordt toegeroepen, dat er zich om de hoek een "Luftschutzraum" bevindt en we haasten erheen. Na ruim een kwartier zijn we weer op weg naar het Arbeitsamt waar wordt meegedeeld te moeten wachten op de komst van drie andere geestelijken. Zodra die hier zijn, worden we op transport gesteld naar een andere werkgelegenheid. Tegen een uur of vijf worden de kantoren gesloten, we moeten alvast maar op stap gaan, we kunnen niet langer blijven. Als de drie anderen op het Arbeitsamt aankomen, zal men ze direct doorsturen. De ambtenaar zelf zal ons wegbrengen. Onderweg vertelt hij dat we moeten werken voor de "Westwaleinzets" te Xanten, een plaats dicht bij de grens ongeveer ter hoogte van Wellerlooi en dus is er een kans de grens over te steken. Hij levert ons af bij een S.A.-post en krijgen te horen dat er direct een wagen zal komen die ons naar Xanten zal brengen. Plotseling beginnen de sirenes te loeien, luchtalarm! Het klinkt angstwekkend. Vrouwen en kinderen met volgeladen karretjes en kinderwagens komen in de richting van een uitgebrand gebouw, waaronder schuilkelders zijn gelegen. De S.A.-man stuurt ons er ook heen. Het gaat er

Br. Bertholdus

geweldig van langs. De hele zaak staat te schudden. De ene dreun volgt op de andere, afgewisseld door de dreunen van een afweergeschut, in het Duits de "Flak" genoemd. Als het sein "Veilig" wordt gegeven verlaten we opgelucht de schuilkelder. Het is een uur of zeven, we wachten nog steeds. Opeens zien we in de verte br. Bertholdus aankomen in gezelschap van de man die ons hier naar toe heeft gebracht. Tijdens ons gesprek over de zojuist meegemaakte sensaties worden we door de S.A.-man naar binnengeropen. Hij zegt dat t.g.v. het bombardement van zojuist er vanavond geen auto zal komen. We worden naar een gemeubileerde kamer gebracht en nemen een stoel, blij even te kunnen rusten na het uren lang heen en weer gedrentel. We zitten nu met recht in het hol van de leeuw, want dit is een verzamelplaats van de Partij. Uit voorzorg spreken we zacht, ook als geen S.A.-lui aanwezig zijn. Een van de mannen komt vragen of we trek hebben in

eten. We krijgen ieder een lepel en een kom warme soep van goede kwaliteit. Tegen een uur of tien wordt de broeders aangekondigd dat het tijd wordt om naar bed te gaan Enkele behulpzame S.A.-mannen brengen vijf

stromatrasen binnen. Frater Ignatius besluit in de leunstoel van z'n nachtrust te gaan genieten, vijf matrassen niet toereikend voor zes man.

Br. Lodewijk

nderdag 26 oktober, om een uur of half zeven worden we gewekt. Onder begeleiding van een S.A.-man open we om zeven uur de deur uit. Na twintig minuten lopen komen we aan bij een terrein, dat bezet is met tenten barakken en is afgezet met een hoge prikkeldraad afrastering. Buiten de afrastering bij het ingangshek blijven we wachten op de dingen die komen gaan. Na een kwartier rijdt met veel lawaai een zware vrachtauto met twee overdekte aanhangwagens voor. "Einsteigen bitte!", de geestelijken kunnen instappen. Inmiddels worden telkens kleine groepen Poolse mannen en vrouwen uit het kamp naar de vrachtwagen geleid. In het algemeen zien ze er beschaafd en behoorlijk gekleed uit. De wagens worden overvol we staan opeen gepakt, als haringen in een ton. Wanneer eindelijk de wagens naar de zin van de Duitsers vol genoeg zijn, gaan de kleppen omhoog en krijgt de chauffeur een seintje te vertrekken. Een nieuwe tocht met onbekende bestemming is begonnen. We gaan een eind dezelfde weg terug en komen op een grote autoweg buiten Mörs. We slaan een landweggetje in en hobbelen meer dan rijden over de ongelijke weg. We worden van de ene naar de andere kant geslingerd. We zijn blij als we eindelijk weer op een autoweg komen. De rit gaat verder over mooie autobanen, dwars door heuvelachtig terrein met schitterende bossen. Na uren rijden bereiken we het eeuwenoude stadje Xanten. In een der straten wordt gestopt voor een S.A.-huis, de begeleidende S.A.-man meldt zich daar. Na een half uur komt hij terug, stapt in en de wagen zet zich weer in beweging. Na weer een half uur, passeren we een groepje boerderijen waarbij een bord staat met de naam

. Lebuñus

"nbaum", enkele honderden meters verder wordt gestopt. Mannen en vrouwen protesteren als ze apart n gaan staan. Maar wanneer de moffen knetterende krachttermen laten horen, geven ze er aarzelend en vvoetend gehoor aan. De broeders houden zich als bij afspraak geheel afzijdig en doen net of zij met it gedoe niets te maken hebben. We raken in gesprek met een dikke wehrmachtsoldaat, op een zware die veel belangstelling naar ons lot toont. Met verwondering reageert hij als hij hoort dat wij landers zijn. Na geluisterd te hebben naar het verhaal van onze belevenissen zegt hij laconiek: "Maar oeten jullie weer naar Holland terug!". Jawel, naar Holland terug. Hij spreekt ons bemoedigend toe en adviseert dat we gewoon met de Polen moeten meegaan Hij zal zien wat hij voor ons kan doen. We sluiten ons aan bij de mannen en trekken mee naar een op tien minuten loopafstand gelegen boerderij. Daar aangekomen wordt ons een plaats aangewezen in een schuur. We blijven weer apart en gaan niet mee naar binnen. Na enige tijd komen de Polen weer buiten en ontvangen diverse orders. Nu moeten de geestelijken zich bij de commandant melden. Die begint ons op strenge en zelfs dreigende toon toe te spreken. Wij zullen verantwoordelijk worden gesteld voor de orde onder de mannen en wanneer er iets gestolen of beschadigd wordt, zullen wij er voor moeten opdraaien. We voelen het hachelijke van onze positie en zeggen dat we niets met de Polen te maken hebben. We zijn Nederlanders en slechts door toevallige omstandigheden hierin geraakt. "Ach so, sind sie Holländer", klinkt het dan verwonderd. Hij bindt onmiddellijk in en maakt waarachtig zijn excuses voor de vergissing, die hij heeft

begaan. We moeten maar zien wat we doen, We vinden dat we bij een humane baas terecht zijn gekomen. Hij geeft ons ook nog een mand appels. De dikke wehrmachtsoldaat, die beloofde te zien wat hij voor ons kan doen, komt op zijn zware motor aan tuffen. Hij stopt en fluistert ons toe dat een S.A.-man ons zal komen halen en naar Rees zal brengen waar wij onze bescheining om naar Holland terug te keren zullen krijgen. Inderdaad, na ongeveer tien minuten wachten komt een S.A.-man en verzoekt de broeders mee te gaan. Met een klein vrachtwagentje en na een rit van een half uur brengt hij ons naar Niedermörmt. Te voet gaan we over een kiezelweg en staan plotseling voor de Rijn. Op de veerpont vraagt een soldaat naar onze ausweis, waarop de begeleidende S.A.-man hem geruststelt met de opmerking: ik ben hun ausweis. Na de overtocht lopen we naar Rees waar de gids ons naar een groot gebouw brengt, waarop met grote letters te lezen staat: "Westwaleinzets". Onze gids gaat naar binnen en na lang wachten komt er een andere S.A.-man, hoger in rang, naar buiten. Hij bekijkt ons en zegt: "Gaan jullie maar naar Vrssett", daar zijn tweeduizend mannen aangekomen uit Enschede: "Er zal direct iemand komen, die jullie daar naar toe zal brengen!". Eén van ons durft op te merken, dat we sinds gisterenavond niet hebben gegeten. Onmiddellijk nodigt de "hoge" ons uit binnen te komen en brengt ons naar een grote zaal waar nog ketels staan met soep. Hij wijst ons een plaats aan een der tafels aan en schept zelf voor ieder een kom soep op. Hè dat smaakt! De kwaliteit van het spul is best, er zit een behoorlijke hoeveelheid vlees in. Geheel verkwikt en uitgerust gaan we onder geleide op stap. Als we in Varssett aankomen gaan we naar het "Schiedmännerambt" en op stap naar het lager waar we zullen worden ingekwartierd. Het lager is afgezet met prikkeldraad, met op geregelde afstanden posten met gewapende S.A.-mannen. Midden op het terrein staat een groot woonhuis en daar dichtbij twee grote tenten waarin een laag stro met slaapgelegenheid voor duizend man. Onze begeleider brengt ons naar de lager-

führer. De kennismaking valt niet tegen, de man is zeer hoffelijk en uit zijn houding en spreken valt wel op te maken dat hij niet weet wat hij met ons aan moet. Geestelijken mogen immers niet tewerkgesteld worden. Enfin, hij zal wel zien wat hij voor ons kan doen. We kijken eens rond en zien dat er voor het huis een vrachtwagen staat waarin meubilair uit het huis wordt geladen. Brutaal lopen we naar binnen, niemand houdt ons tegen en lopen rustig het hele huis door. In de keuken treffen we enige personen waaronder een oude vrouw, die vertelt ons dat zij de bewoner van het huis is, maar dat het door de S.A. is gevorderd. Ze moeten ergens anders een onderkomen zien te vinden. De broeders vertellen ook hun belevenissen, waar ze erg mee is begaan en biedt de broeders een kop koffie aan. Mensen sjouwen met van alles heen en weer. Wij kijken verder en ontdekken dicht bij de voordeur een ruime kamer, met op de vloer een vast tapijt. De kamer is leeg, we besluiten hier ons bivak op te slaan. We weten ook brood te bemachtigen, zodat het voor het ogenblik wel is uit te houden. Tegen de avond komt de lager-führer kijken en laat stro brengen om op te slapen. Langzamerhand wordt het bedtijd we kruipen in het stro en slapen na de vermoeienissen van deze dag al gauw.

Vrijdag 27 oktober. Om half zeven zijn we weer present om ná het wassen en scheren, vóór het huis op appèl te verschijnen. Alle mannen staan al aangetreden in groepen van honderd Nederlanders, met boven iedere groep een leider. De lager-führer staat voor de troep en deelt zijn orders uit, de mannen moeten vandaag voor het eerst aan het werk. Zodra hij de broeders ziet aankomen komt hij met uitgestoken hand naar ons toe. Hij zegt dat hij straks wel even komt praten over hun terugreis naar Holland en we kunnen van het appèl verdwijnen. Om een uur of tien komt hij met een hogere in rang zijnde S.A.-man, ons opzoeken. Die vraagt of een van broeders verslag kan geven van hun belevenissen. Waarna hij nog verschillende vragen stelt over ons leeftijd, ons kloosterleven, enz.. Hij ziet dat frater Ignatius anders gekleed is dan wij en vraagt of hij ook bij de broeders hoort en hoe dat dan in elkaar steekt. De frater vertelt dat hij zich voorbereidt op het priesterschap. Dus hij is nog geen priester! Dan kan hij zijn habijt nog best verwisselen voor een werkpakje. Hij is nog zo jong en ziet er patent uit. De militair beslist dat de broeders naar Holland kunnen terugkeren, maar dat de frater maar hier moet blijven om tewerkgestelde geestelijken hulp te verlenen, kerkelijke diensten te organiseren, te preken enz.. De S.A.-man vraagt de persoonsbewijzen op van de broeders om hun ausweis klaar te laten maken, die ze daarna aan de "Schreibstube", kunnen afhalen. De frater zegt dat we zich aan hem maar niet teveel gelegen moeten laten liggen. Hij zal wel zien, dat hij er op een of andere manier tussen uittrekt. We nemen na hartelijk afscheid te hebben genomen onze bagage weer op en een burger brengt ons naar de Schreibstube. Daar is ook de Duitser die ze hier gisteren hebben gezien. Hij vraagt waar de zesde persoon is gebleven en of die niet mee naar Holland teruggaat. We lichten hem in waarna de man zich verwijderd. Hij is dus blijkbaar ook van het hele geval op de hoogte, maar welke rol hij hierin speelt is ons niet duidelijk. In een lokaal dat als kantoor is halen we onze bescheinigung. Met belangstelling lezen we: **"Entlassungsbescheinigung". Der Niederländer n.n...., aus Venlo geb. d.d. ist heute von mir wegen Arbeitsunfähigkeit aus dem westwallbaulager Vrasselt entlassen worden nach Venlo. (Korts) Abschnittsleiter. Vrasselt, d.d. 27.10.1944.** We maken bezwaar tegen het teruggaan naar Venlo, zoals op de bescheinigung is vermeld, we weten dat de Venlose brug over de Maas onder granaatvuur ligt en vragen "Venlo" te veranderen in "Genderingen", als de dichtst bij zijnde grensplaats. Nu nog wachten op de ondertekening door de baas. Ondertussen komt de man binnen die ons bij aankomst aan de Schreibstube heeft aangesproken. Hij brengt goed nieuws frater Ignatius mag ook mee. Het is ongeveer één uur en frater Ignatius is, met z'n bagage op zijn rug, weer bij ons. Nu duurt het niet lang meer of ze krijgen hun bescheinigung en de weg uitgestippeld waarlangs ze in Genderingen kunnen komen. Opgewekt gaan we op stap, de vrijheid tegemoet. De tocht zal wel zeker drie uur duren. We gaan via Pruest, Millingen en Bienen op weg naar Genderingen. In het begin tippelen we flink door, maar na twee en een half uur doet de vermoeidheid van de laatste dagen zich gelden. Vooral de oudere broeders hebben moeite hun jongere confraters bij te houden. We krijgen honger en gaan naar een boerderij met een flinke boomgaard, daar vragen we om wat appels. Het is nog een uur lopen naar de grens we sukkelen voort, ja het is sukkelen geworden, de benen worden zo zwaar en willen haast niet meer, tijd om te rusten hebben we niet. Vanavond moeten we over de grens zijn. Onze weg gaat door een eeuwen oud, groot, en donker bos, het is er stil en dood. We bereiken het laatste Duits dorp Anholt. Na tien minuten lopen zien we het douanehuisje en de slagboom over de weg. Een van de broeders neemt zijn bescheidigung al vast uit zijn zak. We schrikken als we zien dat het een Grüne is, hij vraagt naar ons ausweis. De harten kloppen hoorbaar en we zijn bleek van spanning. Eén van ons geeft zijn papieren. De man leest tergend langzaam. Een lach trekt over zijn gezicht. Hij geeft het papier terug, en kunnen doorlopen. De anderen hoeven hun papieren niet meer te tonen. Hij zegt dat we onderdak kunnen vinden bij de pastoor van Genderingen. Daar gaan ze allemaal naar toe die hier over de grens komen en zal opbellen dat we in aantocht zijn. Nou is dat even een Grüne! Na de slagboom staan we op Nederlandse grond. In Genderingen komt er een man op ons af en maakt zich bekend als het hoofd der school. Hij is lid van het comité, dat hier is georganiseerd om vluchtelingen en geëvacueerden te ontvangen. Ook hij wijst ons naar de pastoor. Als we op de pastorie aangekomen worden we hartelijk door de pastoor

ontvangen. Na een klein uur kletsen nodigt de pastoor ons uit te komen eten en we doen ons te goed aan heerlijk wittebrood met een gebakken ei. Met een bord pap toe kunnen we er weer tegen. Dan naar bed, een heerlijk zacht bed met heldere lakens.

Zaterdag 28 oktober. Uitgeslapen maar nog wat stijf in de benen, staan we om half acht op. Er wordt overlegd naar welke bestemming we zullen gaan naar de B.N.S, het moederhuis in Voorhout, of naar het gesticht⁷ in Harreveld. Voorhout is moeilijk bereikbaar omdat er geen treinen rijden. Harreveld is bezet door de Duitsers. Tenslotte hakt de kapelaan de knoop door en adviseert ons eerst naar Harreveld te gaan om te zien of we daar terecht kunnen. Als dit niet kan dan kunnen we altijd doorgaan naar Voorhout. Bovendien wonen in Harreveld mensen die de broeders goed gezind zijn, zodat ze daar zeker onderdak zullen kunnen vinden. Na het middagmaal vertrekken we. De kapelaan heeft een van de parochianen bereid gevonden ons met paard en wagen weg te brengen. Om twee uur staat een paard met sjees voor de deur en worden we uitgeleide gedaan door de pastoor en huishoudster. Nog een laatste groet, het portier klapt dicht en voort gaat het in gestrekte draf naar Varsseveld, het eindpunt van de rit. Te voet gaan we verder naar Harreveld. Het is ruim drie kwartier lopen. In Harreveld vragen we aan passanten naar de toestand in het gesticht, er is geen Duitse bezetting meer. Vol goede moet zetten we onze voettocht voort. Na enkele minuten zijn we het bruggetje genaderd dat toegang geeft tot de grote oprijlaan naar het gesticht. Binnen gekomen volgen begroetingen. In de vestibule zien we broeder Gregorius, onze overste, vol vreugde is het weerzien. We gaan gezamenlijk naar de refter, waar we ook br. Lodewijk en br. Marius, de twee anderen zoekgeraakte broeders, ontmoeten. Hun belevenissen na de scheiding tijdens het groeperen op het station in Mörs is een apart verhaal. Na het over-en-weer vragen zijn we blij weer het geregelde kloosterleven te kunnen volgen

Slot

Hoe is het de anderen vergaan? Voor zover bekend, zijn de twee juvenisten en alle mannen, die met de broeders zijn weggevoerd, behouden in het vaderland teruggekeerd. Ook twee Joden, die deel uitmaakten van het transport, hebben kans gezien de nazi's te ontlopen en hebben na de oorlog alweer een handeltje in Venlo.

¹ Uit: "In Smarten geboren..." Geschiedenis van een broedercongregatie (blz. 260 e.v.) door Edisius Boerrigter

² B.N.S., Bisschoppelijke Nijverheidsschool, sinds 1924 gevestigd in het oud seminarie "Hageveld" in Voorhout. Het is het moederhuis van de congregatie van de broeders van Onze Lieve Vrouw van Zeven Smarten.

³ Br. Lebuïnus Brand is in Voorhout jarenlang dirigent geweest van het kerkkoor van de St. Bartholomeus parochie, bij Voorhouters ook bekend onder de naam Broeder Flip. Hij is leraar timmeren.

⁴ Maris Stella = Sterre der Zee.

⁵ Ganzenmars: schertsende benaming voor de volgorde van personen die, één voor één achter elkaar lopen.

⁶ Friederichsfeld was tot 1922 onderdeel van de gemeente Spellen, een deel van een voormalig militaire kamp is ingericht voor dwangarbeiders aan civiele werken.

⁷ "Harreveld" in de gemeente Harreveld, is opgericht in 1911 en een gesticht voor heropvoeding van voogdij- en regeringsjongens